

В. В. Кухар,
кандидат юридичних наук,
начальник кафедри кримінального права
Національної академії державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький)

УДК 343.3/.7:343.9

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ “ТОВАРНОЇ” КОНТРАБАНДИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Досліджуються питання кримінально-правового та кримінологічного аспектів, пов'язаних з декриміналізацією “товарної” контрабанди, розкрито стан запобігання контрабанді Державною прикордонною службою України, сформульовано пропозиції щодо удосконалення відповідальності за контрабанду товарів.

Ключові слова: “товарна” контрабанда, декриміналізація, протидія злочинності.

До однієї з найкриміналізованіших на сьогодні належить сфера зовнішньоекономічної діяльності. Найбільшу суспільну небезпеку у сфері зовнішньоекономічної діяльності представляє контрабанда. Під контрабандою в законодавстві України розуміється переміщення певних предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Зазначена норма розташована в чинному Кримінальному кодексі України (далі — КК України) у розділі VII “Злочини у сфері господарської діяльності”(ст. 201) [1].

Суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів — спеціальний порядок переміщення їх через кордон. Таким чином, контрабанда завдає прямих економічних збитків державі, пов'язаних із несплатою мита, інших податків (платежів) як під час переміщення через митний кордон України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України чи за її межами. Крім того, контрабанда заподіює шкоду встановленому порядку управління, посягає на національну культурну спадщину українського народу, може зашкодити відносинам України з іншими державами. Відсутність кримінальної відповідальності за “товарну” контрабанду унеможливує проводити оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПС України) щодо запобігання контрабанді. Відсутність оперативних підрозділів державної митної служби на теперішній час є недоліком у забезпеченні законного переміщення товарів через митний кордон України.

Відзначимо, однак, що питання контрабанди розглядалося у кандидатських дисертаціях Н. В. Качева, М. П. Дороніна, В. М. Колдаєва, В. В. Лук'янова, Б. І. Тишкевича, Ю. І. Сучкова, О. М. Омельчука. Важливий внесок у дослідження питань, пов'язаних з контрабандою, зробили такі вчені: Л. В. Багрій-Шахматов, А. Ф. Бантишев, В. А. Владимиров, В. М. Володько, М. П. Карпушин, В. І. Курляндський, П. С. Матишевський, Ю. Б. Мельникова, С. І. Нікулін, Г. Б. Устинова.

Суттєву роль у виробленні авторської концепції кримінально-правової охорони від злочинних контрабандних посягань відіграли праці вчених А. І. Алексеєва,

Х. Д. Алікперова, П. П. Андрушка, М. М. Бабаєва, Т. А. Боголюбової, А. І. Долгової, В. Є. Емінова, Е. М. Жевлакова, Б. В. Коробейнікова, М. Б. Крупкіна, Н. Ф. Кузнецової, В. В. Лунєєва, Ю. І. Ляпунова, А. І. Наумова, В. В. Орехова, Е. Ф. Побігайло, А. Р. Ратинова, К. Ф. Скворцова, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, Є. А. Фролова, В. Г. Храбскова та ін. Втім, прийняття змін у Кримінальний кодекс України вплинуло на процес запобігання контрабанді та потребує сучасного ґрунтовного аналізу.

Мета статті — на основі аналізу сучасного законодавства та наукових теоретичних положень аргументувати доцільність кримінальної відповідальності за контрабанду товарів, встановити прогалини у регулюванні запобігання контрабанді товарів та окреслити шляхи їх вирішення.

Науковці давно звертають увагу на проблему доцільності протидії певним діям кримінально-правовими засобами. В. Н. Кудрявцев з цього приводу влучно зазначив, що норма кримінального закону повинна передбачати тільки ті дії, які справді небезпечні для суспільства і з якими можна вести боротьбу тільки кримінально-правовими засобами [2, с. 6].

Його позиція була підтримана іншими вченими. Г. А. Злобін, зокрема, сформулював спеціальне правило, яке звучить так: криміналізація діяння доцільна тоді і тільки тоді, коли нема і не може бути норми, яка достатньо ефективно регулює відповідні відносини методами інших галузей права [3, с. 75]. “Кримінальна репресія, — підкреслює А. І. Коробєєв, — крайній засіб боротьби з найбільш небезпечними формами девіантної поведінки: ось чому вона повинна застосовуватися лише тоді, коли вичерпані всі інші можливості для протидії конкретним видам цієї поведінки. Там, де бажаний результат може бути досягнутий за допомогою менш репресивних засобів — адміністративно-правових, дисциплінарних, цивільно-правових і тим більше моральних, криміналізація стає надмірною” [4, с. 77].

Ефективна протидія злочинності можлива лише на основі системного підходу. Це означає, що в систему заходів протидії має входити комплекс заходів економічного, політичного, організаційного та правового характеру, які необхідно гармонійно поєднувати. Зрозуміло, що кримінально-правові засоби повинні бути крайніми. Це означає, що вони використовуються в разі гострої необхідності, коли всі інші правові засоби використані і виявилися неефективними або коли соціальна проблема не може бути вирішена інакше, як лише шляхом встановлення кримінально-правової заборони [5, с. 17].

Кримінально-правова політика орієнтує законодавця на бажаність або необхідність відмови від встановлення кримінальної відповідальності в усіх випадках, коли покарання не здатне забезпечити досягнення поставленої перед ним мети або якщо завдання боротьби з яким-небудь небажаним для суспільства явищем можна розв’язати без покарання, а іншими заходами державного та суспільного впливу [6, с. 76]. Справді, в Україні ефективними в цьому випадку можуть бути лише кримінально-правові норми. Разом з тим комплексна протидія контрабанді за допомогою інших правових норм (адміністративних), безумовно, також матиме позитивний результат.

У цьому випадку поставлене перед кримінальним законодавством завдання стримування зростання кількості таких діянь виконується завдяки впливу на суб’єктивні фактори вчинення таких діянь. Таким чином, можливість впливу на суспільно-небезпечні дії за допомогою кримінально-правових засобів не викликає сумніву.

Проблеми, пов’язані з контрабандою, з особливою гостротою постали перед нашою державою. Останнім часом у країні зросли масштаби незаконного вивозу за межі та ввозу на її територію різних товарів, матеріальних цінностей, наркотиків, стратегічної сировини тощо. Зростають обсяги товарів, що незаконно переміщуються через кордон.

Оперативними підрозділами ДПС України протягом 2011 року викрито фактів контрабанди у 1,3 раза більше, ніж у 2010 році. Кількість затриманих товарів, що незаконно переміщувалися через кордон, порівняно з аналогічним періодом минулого року зросла в 1,6 раза, а вартість затриманих товарів — в 2,1 раза. Зросли обсяги затриманих прикордонниками товарів, зокрема горілчаних виробів — у 3 рази, цукру — у 2,4 раза, тютюнових виробів — у 1,9 раза, пально-мастильних матеріалів — у 1,4 раза. Аналіз свідчить, що підвищення активності контрабандної діяльності відбулося практично на всіх ділянках кордону. Найбільш активними ділянками незаконної контрабандної діяльності щодо переміщення товарів є українсько-російська — 37,9 % всієї затриманої контрабанди; українсько-молдовська — 18,6 %; морська — 9,3 %; українсько-білоруська — 8,7 %; українсько-польська — 6,8 %; українсько-румунська — 6,5 %. За результатами діяльності ДПС України, у 2012 році кількість фактів контрабанди порівняно з 2011 роком зменшилась, але це можна пояснити відсутністю оперативної складової у протидії контрабанді товарів.

У січні 2012 року вступив у дію Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності” [7]. Однією з найбільш важливих статей, яка свідчить про гуманізацію економічних злочинів, є скасування кримінальної відповідальності за контрабанду товарів. Декриміналізація — це зворотний процес, визнання діяння незлочинним. Декриміналізація діяння частково торкнулась такого предмета контрабанди, як товар.

Часткова декриміналізація діяння, передбаченого ст. 201 КК України, призвела до того, що переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів незалежно від їх вартості кваліфікується як порушення митних правил і розглядається судами в адміністративному порядку, що значно, на думку Г. В. Галочки [8, с. 52–53], спрощує процедуру притягнення до відповідальності винних осіб та конфіскації предметів правопорушення в дохід держави.

Необхідність часткової декриміналізації діянь, передбачених ст. 201 КК України, з точки зору авторів Закону, обумовлена декількома факторами.

На проведення досудового слідства в кримінальних справах про контрабанду товарів витрачаються значні бюджетні кошти, що пов'язано з оплачуваням зберіганням речових доказів, проведенням експертних досліджень, інших процесуальних дій.

Вимогами кримінально-процесуального законодавства обумовлено проведення тривалого досудового слідства, необхідного для збору доказової бази, встановлення осіб, винних у вчиненні злочину, їх місцезнаходження тощо. При цьому товари, визнані як речові докази, зберігаються при матеріалах справи, і їх не може бути передано в дохід держави до вирішення справ судами.

Крім того, аналіз судової практики розгляду справ про контрабанду свідчить про те, що переважна більшість осіб, визнаних винними у вчиненні контрабанди, не засуджується до реального позбавлення волі, судді приймають рішення про звільнення їх від відбуття покарання з випробуванням та накладенням штрафу.

Часткова декриміналізація аналізованих діянь призвела до того, що переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів незалежно від їх вартості чи категорії кваліфікується як порушення митних правил за ст. 351 “Дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем” та ст. 352 “Дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю” Митного кодексу України [9].

Аналіз структури митних правопорушень, вчинених протягом більше двох останніх років, показує, що основними предметами незаконного переміщення через кордон залишаються товари та валюта. Сталою є тенденція щодо зростання обсягів

контрабандного переміщення енергоносіїв, товарів підакцизної групи, кількості фактів контрабанди наркотиків тощо.

Набуваючи більш класичних форм, контрабанда підакцизних товарів перейшла від епізодичної до промислової із залученням корумпованих елементів з владно-управлінських структур.

Децентралізація зовнішньоекономічної діяльності, подальша криміналізація сфери економіки, стрімке зростання контрабанди (поява нових її видів) вимагають від прикордонних та митних органів України підвищення ефективності боротьби з контрабандою, а також з корупційними проявами з боку співробітників митних установ. Виконання цих завдань неможливе без використання сучасних методів збору інформації.

Через відсутність у митних органів України права займатися оперативно-розшуковою діяльністю, цю функцію виконують відповідні розвідувальні та оперативні підрозділи ДПС України. На гостроту проблеми протидії контрабанді вказує і той факт, що в Україні була прийнята Програма боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, яка затверджена Указом Президента України № 195/2008 від 4 березня 2008 р. [10].

Декриміналізація діяння щодо незаконного переміщення товарів через кордон призвела до таких негативних наслідків:

— збільшення чисельності та активізація протиправних угруповань та окремих осіб, які спеціалізуються на цьому виді протиправної діяльності. У першу чергу, це стосуватиметься тих, хто займається незаконним переправленням цигарок, текстильних виробів, продуктів харчування, запасних частин, ювелірних виробів та ін.;

— зниження рівня протидії зазначеним правопорушенням, оскільки проведення оперативно-розшукової діяльності в такому разі Законом заборонено.

З іншого боку, очікується, що штрафні санкції, які визначаються залежно від оцінки вилучених товарів та повторності правопорушення, призведуть до додаткових грошових надходжень до Державного бюджету. Крім того, час, що витрачається на розгляд адміністративних справ по зазначених правопорушеннях, порівняно із строками проведення досудового розслідування та часом, який потрібний для розгляду кримінальної справи у суді, значно коротший. У свою чергу, це прямо пов'язано із оперативністю надходження реальних “живих” коштів до бюджету України.

Однак очікуваний позитивний економічний ефект буде залежати від того, чи вдасться правоохоронним органам, зокрема ДПС України, встановити особу правопорушника та зібрати відповідні докази його провини. Такі обставини, ймовірно, призведуть до того, що правопорушнику, який діє на “зеленій” ділянці кордону, при затриманні товарів буде “вигідніше” їх позбутися і втекти, аніж потрапити в руки правосуддя.

У зв'язку із зазначеним, можемо стверджувати про доцільність залишення кримінальної відповідальності за “товарну” контрабанду. Міжнародно-правовий досвід країн, які межують з Україною, свідчить про збереження кримінальної відповідальності за контрабанду товарів (наприклад, Російська Федерація) або диференціює відповідальність залежно від місця вчинення злочину: “зелений” кордон — кримінальна відповідальність, пункт пропуску — адміністративна відповідальність (наприклад, Румунія). Досвід Румунії має бути корисним і ефективним для України. Наявність кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за “товарну” контрабанду на “зеленому” кордоні є єдиним дієвим засобом протидії цьому явищу, адже інші засоби не дають позитивного результату.

Ситуація в пунктах пропуску через кордон розвивається у двох напрямках:

— окремі особи, розуміючи рівень фінансових ризиків, відмовляться від незаконного переміщення товарів або значно обмежать їх обсяги;

— інші особи продовжують свою протиправну діяльність, усуваючи фінансові ризики, шляхом втягнення співробітників правоохоронних органів у сприяння вчинення правопорушення. Втягнення співробітників правоохоронних органів у корупційні відносини наносить шкоду інтересам суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України [Текст] [станом на 10.05.2011 р.]. — Одеса : Фенікс, 2011. — 380 с.
2. Кудрявцев, В. Н. Криміналізація: оптимальні моделі [Текст] / В. Н. Кудрявцев // Уголовное право в борьбе с преступностью / Институт государства и права. — М., 1981. — 158 с.
3. Злобин, Г. А. Основания и принципы уголовно-правового запрета [Текст] / Г. А. Злобин // Советское государство и право. — 1980. — № 1. — С. 70–76.
4. Коробеев, А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации [Текст] / А. И. Коробеев. — Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. — 186 с.
5. Грищук В. К. До питання про соціальну зумовленість кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння у сфері господарської діяльності [Текст] / В. К. Грищук // Відповідальність за злочин в сфері господарської діяльності : матер. наук.-практ. конференції / ред. кол. : В. В. Сташис та ін. — Х. : Кроссероуд, 2006. — С. 15–18.
6. Беляев, Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации [Текст] / Н. А. Беляев. — Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. — 176 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI [Текст] // ВВР. — 2012. — № 25. — Ст. 263.
8. Галочка Г. В. Декриміналізація “товарної” контрабанди одне з основних завдань реформування діяльності митної служби України [Текст] / Г. В. Галочка // Митна безпека. — 2010. — № 2. Серія “Право”. — С. 51–54.
9. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Текст] // ВВР. — 2012. — № 44–45, № 46–47, № 48. — Ст. 552.
10. Про Програму боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008–2009 роки : Указ Президента України від 04.03.2008 р. № 195/2008 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/195/2008>.

Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права
Національної академії державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (протокол № 5 від 8 квітня 2013 року)

Надійшла до редакції 10.04.2013

Кухар В. В. Декриміналізація “товарної” контрабанди: теорія і практика

Исследуются вопросы уголовно-правового и криминологического аспектов, связанных с декриминализацией “товарной” контрабанды, раскрыты состояние предотвращения контрабанды Государственной пограничной службой Украины, сформулированы предложения по совершенствованию ответственности за контрабанду товаров.

Ключевые слова: “товарная” контрабанда, декриминализация, противодействие преступности.

Kukhar, V. V. Decriminalization of “Goods” Smuggling: Theory and Practice

This article is devoted to the issue of criminal law and criminological aspects of decriminalization of “goods” smuggling, the state of preventing smuggling by the State Border Guard Service of Ukraine has been revealed, proposals to improve the responsibility for smuggling goods have been formulated.

Keywords: “goods” smuggling, decriminalization, combating crime.

